

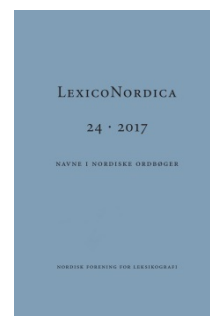
LexicoNordica

Forfatter: Ole Kristian Våge [Den nyttige kontorordlista]

Anmeldt værk: Karl Arne Utgård: *Juridisk og administrativ ordliste* (2. utg.). Oslo: Det Norske Samlaget 2016.

Kilde: LexicoNordica 24, 2017, s. 277-287

URL: <https://tidsskrift.dk/index.php/lexn/issue/archive>

© 2017 LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Den nyttige kontorordlista

Ole Kristian Våge

Karl Arne Utgård: *Juridisk og administrativ ordliste* (2. utg.). Oslo: Det Norske Samlaget 2016. 161 sider. 319 NOK.

1. Bakgrunn og status

Juridisk og administrativ ordliste av Karl Arne Utgård er ei bilingval ordliste som går frå bokmål til nynorsk. Ordlista skriv seg inn i ein eigen tradisjon som går tilbake til Nikolai Gjelsvik, som gav ut *Juridisk ordliste med ei utgreiing um den juridiske stilen* i 1929. Ordlista til Gjelsvik var med på å rydde grunnen for nynorsk fagspråk og terminologi på det juridiske feltet. Sjølv om nynorsk skriftspråk hadde lagt eit halvt hundreår bak seg, var det framleis openberre lakuner som måtte dekkjast, særleg innanfor eit utal fagfelt. Det gjaldt ikkje minst det juridiske fagspråket, som var sterkt prega av tysk-dansk kansellistil. Gjelsvik såg det som si oppgåve å finne ekvivalentar som var tufta på nynorsk ordmateriale og stilnorm. I forordet til ordlista gjer Gjelsvik greie for den juridiske språkstilen i nynorsk, som han praktiserte i fleire lærebøker i rettslære i tillegg til ein del lovomsetjingar. Gjelsvik var professor i rettsvitenskap og representerer såleis retninga der det er fagpersonen som skriv fagordbok, ikkje leksikografen.

Ordlista til Gjelsvik var ei av dei første nynorske fagordlistene, og etter kvart kom det mange fleire innanfor ei rekkje fagfelt (Dy-svik 2009). I rettsvitenskap bør *Norsk Allkunnes juridiske oppslagsbok* (1969) av Ingvald Svandal og *Juridisk ordliste* (1978) av Asgeir Olden òg nemnast, før Karl Arne Utgård kom med førsteutgåva av *Juridisk og administrativ ordliste* i 2002. Språkrådet har også

gjeve ut *Kort administrativ ordliste* mellom bokmål og nynorsk (2009).

Med andre ord stod Gjelsviks ordliste for det som Laurén, Myking & Picht (2002) kallar for domeneerobring (*domain conquest*) for nynorsk juridisk fagspråk, medan Utgård's ordliste først og fremst står for domeneutviding (*domain expansion*). Domeneerobring er i Laurén, Myking & Picht's omgrepsapparat ein prosess der eit språk utviklar faglege uttrykksmiddel på eit nytt kunnskapsområde, altså det motsette av det meir kjende omgrepet domenetap. Domeneutviding er språkleg vedlikehald som inneber at fagspråket vert oppdatert med nye termar etter kvart som kunnskapen på feltet vert utvida. Domeneutviding er difor langt på veg eit framhald av domeneerobring. I dag kan ein slå fast at nynorsk juridisk og administrativ fagterminologi finst, men det trengst stendig oppdatering, og den rolla fyller utan tvil Utgård's ordliste. Samstundes er det openbert at nynorsk fagspråk står langt svakare enn bokmål, og mykje av orddanninga innanfor rettsvitenskap og administrasjon er sekundær. Ordlista ber difor preg av at mange nynorske termar er danna over liknande leist som på bokmål.

2. Målgruppe

På baksida av ordlista står det ho skal vere til nytte for «juristar, politifolk, journalistar og tilsette i private verksemder og offentleg administrasjon». Referansen til «private verksemder» har kome til i den nyaste utgåva, og det høver sikkert. Tilfanget er ganske relevant for tilsette i private verksemder som nyttar nynorsk som arbeidsspråk. Dei finst.

Likevel er det nok tilsette i offentleg sektor som er den viktigaste målgruppa. 113 kommunar og to fylkeskommunar har nynorsk som tenestemål (Forskrift 2007). Samstundes regulerer lov om målbruk i offentleg teneste (mållova) val av målform for stats-

tilsette i Noreg. Det inneber mellom anna at bokmålsbrukarar i statsforvaltninga må vere i stand til å svare på brev på nynorsk dersom det innsendte brevet er på den målforma. Vidare er svært mykje av tekstproduksjonen i offentleg sektor på bokmål. Det gjer at jamvel røynde nynorskbrukarar kan kome i stuss over eigna nynorske ord eller fagtermar. Det bør òg nemnast at nynorsk står sterkt i region- og lokalaviser, særleg på Vestlandet, slik at journalistar vil vere i målgruppa. Ordlista til Utgård er difor til stor nytte for fleire typar brukarar.

3. Ordtilfang

Førsteutgåva av ordlista inneheldt over 3 700 oppslagsord og over 1 400 bruksdøme. Tilfanget har auka monaleg i den nye utgåva, som har over 5 500 oppslagsord og over 2 200 bruksdøme, ifølgje omslaget til ordlista. Oppslagsorda fordeler seg mellom ulike ordklasser, særleg substantiv og verb, men også ein del adjektiv. Det er utvilsamt ein styrke at ordlista inneheld meir enn berre nominalformer, som ofte kan vere tilfelle for ein del fagordbøker og termbasar. Om ordlista skal vere til praktisk hjelp, er det kanskje like viktig med verboppslag frå allmennspråket (t.d. *bety*) som juridiske fagtermar (som t.d. *sikringsbemyndigelse*). Mange av dei i målgruppa som nyttar nynorsk innimellom, treng nok språkleg hjelp til ein del allmennord òg.

Den nye utgåva av ordlista seier ikkje noko om korleis ordtilfanget er valt ut, men i førsteutgåva kan vi lese at utvalet baserer seg på materiale som ordlisteforfattaren har møtt i virket sitt som høgsterettsdommar. Tilfanget byggjer altså ikkje på korpus, men på røynsle. Det kan ha fordelar og ulemper. Om ein jamstiller Utgård's ordliste med Språkrådets *Kort administrativ ordliste* (2009), finn ein at Språkrådets ordliste har eit dusin oppslagsord som ikkje er i å finne i Utgård's liste (t.d. *avveie*, *faglighet* og *hvorav*), og

det er ikkje mykje. Om ein heller jamstiller Utgård's ordliste med den juridiske ordlista – på bokmål – som er å finne på nettsida til Noregs domstolar (Noregs domstolar 2017), ser ein om lag 30 oppslag som ikkje er å finne i Utgård's liste. Eit par av desse må vel seiast å vere nokså uvanlege (til dømes *blodhevn*), medan andre burde ein vente å finne hos Utgård (til dømes *hovedstevnevitne*, *telefonavhør*, *underhåndssalg*, *medhjelper*, *ankeutvalg*), særleg fordi bokmål og nynorsk her har avvikande ordformer.

Om ein går til meir spesialiserte ordlister frå forvaltningsverket, som til dømes den norske delen (frå Utlendingsdirektoratet) av *European Migration Network Glossary* (2014), som inneheld terminologi på asyl- og migrasjonsfeltet, finn ein knapt att nokon ord og termar i Utgård's ordliste. Samstundes er det vel neppe meininga å dekkje alle moglege administrative fagfelt i ei allmenn og avgrensa ordliste, som denne jo er.

4. Ramme- og makrostruktur

Førsteutgåva av *Juridisk og administrativ ordliste* hadde ei innleiing med mellom anna praktiske råd om å skrive på nynorsk. Ein kunne også lese om val som vart gjorde i samband med utarbeidinga av ordlista, til dømes rettskrivinga. Innleiingsteksten er no borte, og Utgård syner til Språkrådets nettsider for råd. Det er vanskeleg å sjå kvifor ordlisteforfattaren har gjort det valet.

Heldigvis er ikkje kodenøkkelen heilt fremst (og lengst bak) i ordlista teken vekk. Han er til nytte sjølv om dei typografiske strukturindikatorane er stramma opp og forenkla i den nye utgåva. Her er andreutgåva langt meir brukarvenleg.

Lemmalista er glattalfabetisk med ein direksjonalitet frå bokmål til nynorsk. Etter det meldaren kan sjå, har det skjedd nokre uheldige forskuvingar av rekkjefølgja av lemma som byrjar på *for-*. **Forårsake** kjem til dømes før **forære** og **forøve**, og **forhåpning**

kjem før **forhør**. Slikt bør ikkje skje, og burde ha vorte fanga opp i korrekturlesinga.

5. Mikrostruktur

Med omsyn til mikrostruktur er oppslagsordet på bokmål markert med halvfeit skrift. Det vert etterfølgt av eit eller fleire nynorske avlørsarord, altså ekvivalentar eller forslag til ekvivalentar, i vanleg skrift. Tidlegare vart oppslagsordet markert med asteriskteikn der det var snakk om samanfallande ordform mellom bokmål og nynorsk. I denne utgåva vert oppslagsordet gjenteke sjølv om ordforma er den same. Det gjer seg godt. Polysemi, som det finst ein del av, vert markert med tal i same oppslag. Det er særleg aktuelt sidan ordlista inkluderer både allmennord og termar.

Det er såleis ikkje uvanleg at brukaren av ordlista vil finne fleire nynorske avlørsarar under eit bokmålslemma, seks på det meste. Då er det ikkje alltid like lett å velje. I nokre tilfelle nyttar Utgård markørar som *av og til, ofte, oftast no og ikkje tilrådd* etterfølgt av kolon for å hjelpe lesaren. Det kan likevel vere usikkert kva som vert lagt i desse markørane, og det kunne ha vore tematisert i ei innleiing. Rekkjefølgja av nynorskavlørsarane er i nokre tilfelle problematiske frå ein brukarståstad. Under oppslaget **advokatbevilling** (sjå figur 1) står følgjande: «*ikkje tilrådd: advokatbevilling, advokatløyve*». *Advokatløyve* følgjer nynorsk stilnorm og burde difor stå først, deretter etterfølgt av den alternative avlørsaren *advokatbevilling*, som altså ikkje er tilrådd av Utgård. I andre tilfelle er rekkjefølgja intuitiv, som til dømes oppslaget «**erkjenning** vedgåing, ikkje tilrådd: erkjenning». Mykje tyder på at rekkjefølgja generelt er alfabetisk, men det vert i så fall ikkje gjennomført konsekvent.

Mange av oppslaga har parallelle bruksdøme mellom bokmål og nynorsk. Det kan vere stutte frasar eller heile setningar, nokre

<p>advarsel 1 åtvaring, fråråding, fråteljing 2 åtvaring (form for iret- tesetjing) 3 åtvaring, varsel</p> <p>advokat advokat</p> <p>advokatbevilling ikkje tilrådd: advokatbevilling, advokatløyve</p> <p>advokatbevillingsnemnda ikkje tilrådd: advokatbevillingsnemnda, advokatløyvenemnda</p> <p>advokatbistand advokatbistand, advokathjelp</p>

Figur 1: Døme på oppslag med mellom
anna frårådde avlørsarar.

jamvel henta frå lovtekstar. Døma er oftast gode og nyttige med syntaktisk tilleggsinformasjon.

I tråd med førsteutgåva nyttar Utgård parenteser flittig for å leggje til omgrepsinformasjon, og det er verdt å sjå nærmare på det.

6. Omgrepsrelasjonar

Utgård nyttar parentesar for å formidle mykje verdifull språkleg og juridisk-administrativ informasjon. Ein del av dei gjev innsikt i nynorsk orddanning, til dømes under oppslaget «jevn jamn (Merk at i samansetjingar startar ordet ofte med jam-, utan n)», medan andre syner til brukskontekst, til dømes spesifikke lovfelt. Det er likevel det juridiske og administrative realiainnhaldet i parenteser som er det viktigaste, slik meldaren, med sin terminologiske bakgrunn, vurderer det. Brukaren kan finne noko omgreps historie, til dømes om *avheimle* og *orskurd*, og mange omgrepsavklaringar.

Utgård gjer grenseoppdragingar mellom nærskylde juridiske omgrep, t.d. *avgjørelse/avgjerd* (overomgrep), *dom/dom*, *kjennelse/orskurd* og *beslutning/vedtak* (alle tre underomgrep) i prosessretten (sjå figur 2). Dette er utvilsamt nyttig informasjon. Samstundes

vert det sakna ei meir systematisk tilnærming til slike omgreps-system. På den eine sida gjeld det kryssreferansar mellom oppslaga. Omgrepssystemet ovanfor vert skissert på ein tydeleg og grei måte under oppslaget **kjennelse**, men det står ingenting om desse omgrepsrelasjonane under **avgjørelse** og **dom**. Det er underleg. Rett nok er det tredje underomgrepet **beslutning** inne på slike relasjonar, men framstillinga er langt ifrå like klår (*beslutning/vedtak* har òg ulike tydingar på det juridiske feltet).

<p>kjennelse orskurd ♦ retten avsa slik kjennelse retten avsa/gav slik ords Kurd (I prosessretten er dei formelle omgrepa slik: Avgjørelse= avgjerd er overomgrep for avgjerdsformene, i praksis dom= dom, orskurd = kjennelse og vedtak = beslutning.)</p>

Figur 2: Omgrepsrelasjonar under **kjennelse**.

På den andre sida må brukaren av ordlista i ein god del tilfelle tolke seg fram til eit ufullstendig omgrepssystem. Under **jordfelleskap** er det rimeleg å tolke *sameige* som eit underomgrep, men kva er dei andre underomgrepa? Under **aksjeleilighet** får vi vite at *husvære* er eit overomgrep til *leilighet* (det står ingenting om dette under **husvære** og **leilighet**). Kva er dei andre formene (underomgrepa) for *husvære*? *Avkall* er visstnok ikkje det same som *frafall*. Er dei sideomgrep? Ei systematisk tilnærming med metaord som over-, under- og sideomgrep basert på terminologisk metode ville styrkje omgrepsdiskusjonane i ordlista, i alle fall der det er mogleg å lage hierarkiske omgrepssystem.

Slike omgrepsavklaringar finn vi òg att i Gjelsviks juridiske ordliste, og på mange måtar går det ei rett linje frå henne til Utgård's ordliste, ikkje minst når det gjeld mikrostrukturell oppbygging.

7. Normativ ordliste?

Dei fleste ordlister kan plasserast ein stad mellom eit deskriptivt og eit normativt ytterpunkt. Utgård's ordliste inneheld ein god del språklege formaningar, og det er freistande å seie at ho høyrer heime lengre mot den normative sida av aksen enn fleire andre ordlister. Utgård skriv at verbet *erklære* er eit såkalla ekstraord som kan strykast i nynorsk. Det same gjeld *finne*, som han kallar eit flytord som eigentleg ikkje har noko innhald. Her nemner han bokmålsfrasane *retten finner* og *finne sted*, som kan omsetjast med høvesvis «retten er komen til, retten meiner» og «hende, gå føre seg, bere til». Utgård meiner altså at *finne* og andre ord er unødvendige, jamvel redundante i fagspråket.

I andre tilfelle trekkjer Utgård opp nokre bruksgrenser som vel er meinte som språklege råd som ikkje nødvendigvis høyrer heime i rettsvitskap eller administrasjon. Det gjeld til dømes *beløp*, som det ifølgje Utgård er naturleg å nytte i ein post i eit oppsett eller ein tabell, medan ein bør skrive *sum* når det gjeld summering av fleire postar i oppsettet/tabellen. I ordlista er det også forsøkt å trekke opp grenser mellom *saksbehandling*, *sakshandsaming* og *saksførehaving* (men berre under oppslaget til verbet **behandle**, ikkje under alle desse tre oppslaga). Det same gjeld skilnaden mellom *forvaltning* (om det å styre med noko, t.d. *forvaltning* av skog og marine ressursar) og *forvaltning* (om offentlege eller private organ), sistnemnde med ein innskoten *n*- (sjå figur 3). Kva grunnlag ordlisteforfattaren har for det, er usikkert.

<p>forvaltning forvaltning, forvaltning (Helst forvaltning om offentlege eller private organ. Gjerne "forvaltning" om det å styre med noko, t.d. forvaltning av skog eller marine ressursar.)</p>
--

Figur 3: Oppslaget **forvaltning**.

I det heile ligg det til grunn ein god del normative utsegner i ordlista. Somme tider er dei eksplisitte med Utgård's røyst («etter mi meining»), i andre tilfelle ser det ikkje like motivert ut. Det gjeld også normval innanfor valfridomen i nynorsk. Utgård skriv at *kverrsetje* for *beslag* er i alminneleg bruk i delar av Noreg, men det representerer konservativ nynorsk. Han fører difor ikkje opp *kverrsetje* som aktuell nynorsk avløysar for *beslag*. Meldaren tykkjer at det ligg ei slags sjølvmotseiing i det. Ein del oppslag speglar valfridomen i nynorsk (t.d. *gi/gje*, *byggeforbod/byggjeforbod*) medan andre oppslag tek stilling og gjer val innanfor norma, t.d. *omløp* (i samband med det valet fører Utgård forresten opp *hovudavlaup* for *hovudavlop*, så det er ikkje heilt konsistent).

Meldaren har ikkje gått systematisk igjennom og vurdert alle dei nynorske avløysarkandidatane, men har notert seg nokre underlege val innimellom, til dømes har oppslaget **anvendt matematikk** fått *brukt matematikk* som nynorsk ekvivalent. Eit betre og meir vanleg alternativ er nok *bruksmatematikk*. Så er det jo eit spørsmål om dette strengt teke er juridisk-administrativt språk. Somme vil også stusse over *lovlegkontroll* som avløysar for *lovlighetskontroll*. Her må det nok seiast at *lovlegkontroll* skurrar grammatisk for ein god del nynorskbrukarar.

Avslutningsvis bør det nemnast at det er ein stor føremon at Utgård har brote opp ein del nominaluttrykk i tråd med klarspråktankegangen og nynorsk stilideal, til dømes får bokmålsoppslaget **gyldighet** både *gyldigheit* og *vere gyldig* som nynorske oppføringar. Verbfrasar som ekvivalentar for nominaluttrykk, som t.d. *vere gyldig* for *gyldighet*, vil krevje ei viss omskriving. Det er ikkje ein ukjend strategi der bokmål og nynorsk skil lag på eit morfosyntaktisk nivå.

8. Nytte og oppsummering

Utgårds ordliste svarer utvilsamt på eit behov blant fleire typar brukarar som treng å finne nynorske avløyserord i juridisk og administrativt fagspråk i vid forstand. Ordlista dekkjer langt på veg eit etterlengta behov og er difor ei verdifull støtte og språkhjelp for alle som treng å formulere tekst på nynorsk, anten dagleg eller ved behov. Ordlista burde difor vere ein naturleg del av kontorinventaret hos tilsette i staten og i kommunar med nynorsk som tenestemål. Også andre målgrupper kan ha stor nytte av henne, særleg fordi den nye utgåva er meir intuitiv og lettare å nytte enn førsteutgåva.

Om forfattaren hadde gjennomført grenseoppdragingar mellom omgrepa på ein meir konsistent og systematisk måte, ville ordliste vore endå meir brukarvenleg. Ordlista kunne med hell også ha fått ei ekstra runde med korrekturlesing eller gjennomgang av ein leksikograf.

Litteratur

- Dysvik, Sølvi (2009): *Frå spongvegjer til høgfartsbanar. Om nynorsk fagspråk og terminologi i lys av nynorsk fagleksikografi*. Masteroppgåve i nynorsk skriftkultur. Høgskulen i Volda.
- European Migration Network (2014): EMN Glossary. <https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/european_migration_network/docs/emn-glossary-en-version.pdf> (mars 2017).
- Forskrift (2007): Forskrift om målvedtak i kommunar og fylkeskommunar (2007). <<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2007-04-01-378>> (mars 2017).

- Gjelsvik, Nikolai (1929): *Juridisk ordliste med ei utgreiing um den juridiske stilen*. Oslo: Nikolai Olsen.
- Noregs domstolar (2017): *Juridisk ordliste*. <<https://www.domstol.no/nn-NO/Verktoy/Juridisk-ordliste/>> (mars 2017).
- Laurén, Christer, Johan Myking & Heribert Picht (2002): *Language and Domains: A Proposal for Domain Dynamics Taxonomy*. I: *LSP & Professional Communication* 2 (2), 23–30.
- Olden, Asgeir (1978): *Juridisk ordliste*. Oslo: Studentmållaget.
- Språkrådet (2009): *Kort administrativ ordliste*. Eigenpublikasjon.
- Svandal, Ingvald (1969): *Norsk Allkunnnes juridiske oppslagsbok*. Oslo: Fonna Forlag.
- Utgård, Karl Arne (2002): *Juridisk og administrativ ordliste* (1. utg.). Oslo: Det Norske Samlaget.

Ole Kristian Våge
seniorrådgjevar, ph.d.
Språkrådet
Postboks 8107 Dep
NO-0032 Oslo
ole.vage@sprakradet.no